

OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA SUN'IY INTELEKT TEXNLOGIYALARINI JORIY ETISHDA O'QITUVCHI MALAKASINING AHAMIYATI

Sobirjanova Buxalichaxon Farxodjon qizi

NamDPI Pedagogika nazariyasi va tarixi yo'nalishi 2-bosqich magistranti

buxolichas@gmail.com

+998995382608

Annotatsiya. *Ushbu maqolada oliy ta'lim tizimida sun'iy intellekt texnologiyalarini tatbiq etish jarayonida o'qituvchi malakasining o'rni va ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda pedagoglarning raqamli savodxonligi, innovatsion yondashuvni qo'llay olish salohiyati hamda sun'iy intellekt vositalaridan samarali foydalanish ko'nikmalari o'rganilgan. O'qituvchining texnologik tayyorgarligi ta'lim jarayonining sifatini oshirish va talabalarning o'zlashtirish darajasini yaxshilashda muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt, o'qituvchi malakasi, raqamli savodxonlik, oliy ta'lim, innovatsion pedagogika.*

Annotation. *The article analyzes the significance of teachers' qualifications in the implementation of artificial intelligence technologies in higher education. The study examines teachers' digital literacy, ability to apply innovative methods, and efficiency in integrating AI tools into educational practice. Teachers' technological readiness is viewed as a key factor in enhancing education quality and students' learning performance.*

Keywords: *artificial intelligence, teacher qualification, digital literacy, higher education, innovative pedagogy.*

Аннотация. *В статье рассматривается значение квалификации преподавателей в процессе внедрения технологий искусственного интеллекта в высших учебных заведениях. В исследовании анализируется цифровая грамотность преподавателей, их способность применять инновационные подходы и эффективно использовать инструменты искусственного интеллекта в образовательной практике. Технологическая готовность преподавателя рассматривается как важный фактор повышения качества образования и эффективности обучения студентов.*

Ключевые слова: *искусственный интеллект, квалификация преподавателя, цифровая грамотность, высшее образование, инновационная педагогика.*

KIRISH

So'nggi yillarda O'zbekiston ta'lim tizimida raqamli texnologiyalar, xususan sun'iy intellekt (SI) vositalarini o'quv jarayoniga joriy etish jarayoni jadal sur'atlar bilan kechmoqda. Oliy ta'lim muassasalarida o'qitish sifatini oshirish, o'quv jarayonini individuallashtirish va talabalarning mustaqil ishlash salohiyatini kuchaytirish uchun sun'iy intellektdan foydalanish muhim omilga aylandi. Ammo bu jarayonning muvaffaqiyati, eng avvalo, o'qituvchilarning

malaka darajasi, raqamli savodxonligi va texnologik tayyorgarligiga bog'liq. Chunki har qanday ilg'or texnologiya undan foydalanuvchi inson — pedagog malakasiga qarab natija beradi. Bugungi kunda ko'plab oliy ta'lim muassasalarida “raqamli pedagogika”, “AI asosida ta'lim boshqaruvi”, “intellektual o'quv tizimlari” kabi tushunchalar faol qo'llanilmoqda. Biroq o'qituvchilarning barchasi bu sohada yetarli tayyorgarlikka ega emas. Oliy ta'limdagi raqamli islohotlar jarayonida o'qituvchi endi nafaqat bilim beruvchi, balki sun'iy intellekt yordamida ta'limni boshqaruvchi, tahlilchi va yo'naltiruvchi mutaxassis sifatida maydonga chiqmoqda. Shu sababli o'qituvchilarning AI texnologiyalarini o'zlashtirish darajasini baholash, ularning malaka oshirish ehtiyojlarini aniqlash va bu yo'nalishda samarali trening tizimini yo'lga qo'yish dolzarb vazifa hisoblanadi. Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalari o'qituvchilarining sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish holati, ularning raqamli kompetensiya darajasi va malaka oshirishga munosabati tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili. Oliy ta'lim tizimida sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish masalasi so'nggi yillarda O'zbekiston ilmiy doiralarida dolzarb mavzulardan biriga aylandi. Jalilova S. R. (2024) o'z tadqiqotida sun'iy intellektning ta'limdagi innovatsion imkoniyatlarini tahlil qilib, bu texnologiyalar o'quv jarayonining samaradorligini oshirishda muhim omil ekanini ta'kidlaydi. Muallif fikricha, o'qituvchilarni yangi texnologiyalar bilan ishlashga o'rgatish — ta'limni raqamlashtirishdagi eng muhim bosqichlardan biridir. Kendjayeva D. va Normo'minov A. (2024) O'zbekiston oliy ta'lim tizimida sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish jarayonini tahlil qilgan. Ularning tadqiqotida texnologik infratuzilma, o'qituvchilar tayyorgarligi va AI vositalaridan foydalanishdagi amaliy muammolar yoritilgan. Shuningdek, Mamarajabov O. va Asatullayeva H. (2024) “Ta'limda raqamli transformatsiyani amalga oshirishning asosiy tamoyillari” nomli maqolasida raqamli ta'limni rivojlantirishda pedagogik innovatsiyalarni joriy etish, raqamli madaniyatni shakllantirish hamda o'qituvchi kompetensiyasini rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi.

Mazkur manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda sun'iy intellekt texnologiyalarini ta'limga joriy etish bo'yicha dastlabki ilmiy izlanishlar boshlangan, biroq ularning amaliy natijalari hali keng miqyosda joriy etilmagan. Ayniqsa, o'qituvchi malakasining bu jarayondagi roli to'liq tadqiq etilmagan. Shu sababli ushbu maqolada aynan shu masalaga — ya'ni o'qituvchining kasbiy va texnologik tayyorgarligining AI texnologiyalarini joriy etishdagi ahamiyatiga e'tibor qaratildi. Ayni paytda, O'zbekiston Respublikasining “Raqamli ta'lim 2030” konsepsiyasi ham o'qituvchilarning malakasini AI asosida oshirishni strategik ustuvor yo'nalish sifatida belgilaydi.

Metodlar. Tadqiqotda quyidagi metodlarda foydalanildi: ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, kuzatuv va taqqoslash. Oliy ta'lim muassasalarida sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish bo'yicha mavjud tajribalar o'rganildi. O'qituvchilarning raqamli tayyorgarlik darajasi tahlil qilinib, olingan ma'lumotlar asosida umumiy ilmiy xulosalar ishlab chiqildi.

Natijalar va Muhokama. Tadqiqot jarayonida NamDPI oliy ta'lim muassasasida faoliyat yuritayotgan o'qituvchilarning dars jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish holati kuzatuv va taqqoslash metodlari asosida o'rganildi. Har bir dars jarayonida

o'qituvchining raqamli vositalardan foydalanish darajasi, AI platformalarini qo'llash chastotasi va talabalarning faollik darajasi qayd etildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki:

- AI vositalarini muntazam qo'llaydigan o'qituvchilar dars vaqtining o'rtacha 27–30% qismini raqamli tahlil va vizualizatsiyaga ajratgan.
- AI'dan umuman foydalanmaydigan guruhda bu ko'rsatkich 5% dan oshmagan.
- Kuzatuv davomida AI texnologiyalarini faol qo'llagan guruhlarda talabalar ishtiroki 18% ga, o'zlashtirish ko'rsatkichi esa 12% ga yuqori bo'lgani aniqlandi.

Taqqoslash natijalariga ko'ra, AI asosida o'tilgan darslarda talabalarning fikrlash faolligi, savol berish soni va ijodiy topshiriqlardagi ishtiroki an'anaviy darslarga nisbatan taxminan 1,5 baravar ko'p bo'lgan. Bundan tashqari, so'rov natijalarida 80 nafar o'qituvchidan 68 nafari (85%) sun'iy intellekt vositalarining ta'limda qo'llanishini "zarur va foydali" deb baholagan. Faqat 6 nafari (7,5%) bu texnologiyalar "ortiqcha vaqt talab qiladi" deb hisoblagan. Kuzatuv natijalari asosida quyidagilar aniqlandi:

1. O'qituvchilarning aksariyati AI'ni dars tayyorlash bosqichida (prezentatsiya, test yaratish, topshiriq ishlab chiqish) qo'llaydi.
2. Talabalar AI yordamida taqdimot tayyorlash va tahliliy ishlarni bajarishda yuqori qiziqish bildirgan.
3. AI'dan foydalanish madaniyati hali yetarli darajada shakllanmagan bo'lib, ko'pchilik texnologiyalarning didaktik imkoniyatlarini to'liq anglamagan.

Bu natijalar oliy ta'lim tizimida AI texnologiyalarini joriy etish jarayoni hali boshlang'ich bosqichda ekanini, lekin o'qituvchilar va talabalar orasida ijobiy tendensiya shakllanayotganini ko'rsatadi. Tadqiqot davomida o'qituvchilarning AI texnologiyalariga munosabati, ularning darsdagi faoliyati va talabalarga ta'siri chuqur tahlil qilindi. Kuzatuv natijalarini taqqoslash shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt vositalarini tizimli qo'llagan o'qituvchilar darsni ancha samarali tashkil etadi: ular o'qituvchilarni mustaqil fikrlashga undaydi, dars vaqtini tejamli taqsimlaydi va individual yondashuvni kuchaytiradi. Masalan, AI'dan foydalanilgan darslarda talabalar o'zlashtirish jarayonida faolroq bo'lgan — bu guruhda o'qituvchilar savol berish chastotasi an'anaviy darslarga qaraganda 20–25% ko'p kuzatilgan. AI vositalaridan foydalanilmagan darslarda esa o'qituvchi ko'proq monologik uslubda dars olib borgan, bu esa talaba faolligini pasaytirgan. Tahlil davomida shuningdek quyidagi holatlar aniqlandi:

- O'qituvchilarning 64 foizi sun'iy intellektdan foydalanganda dars tayyorlash va baholash jarayonlari soddalashganini,
- 52 foizi esa talabalarning mustaqil ishlash motivatsiyasi oshganini qayd etgan.

Biroq, o'qituvchilarning 36 foizi texnik muammolar, internet tezligi pastligi yoki AI platformalariga kirishdagi cheklovlar tufayli bu texnologiyalarni to'liq qo'llay olmasliklarini bildirgan. Taqqoslash metodlari asosida shunday xulosaga kelish mumkinki, AI texnologiyalarini muntazam qo'llagan o'qituvchilar dars samaradorligini o'rtacha 15–18% ga oshirgan. Eng muhim jihati — talabalar bu darslarda mustaqil fikr yuritish, tahliliy savollarga javob berish va natijalarni baholashda faolroq bo'lgan. Shu bilan birga, kuzatuvlar ko'rsatdiki,

ba'zi o'qituvchilar hali ham AI'ni faqat texnik vosita deb biladi. Aslida esa, sun'iy intellekt o'qituvchi uchun yordamchi tizim, ya'ni pedagogik jarayonni tahlil qiluvchi, moslashtiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi mexanizm sifatida xizmat qilishi mumkin.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim muassasalarida sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish jarayoni davom etayotgan bo'lsa-da, bu sohada o'qituvchi malakasi hal qiluvchi omil bo'lib qolmoqda. O'qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish, ularni AI vositalaridan amaliy foydalanishga o'rgatish, malaka oshirish tizimida "Sun'iy intellekt pedagogikasi" yo'nalishini joriy etish zarur. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalari uchun AI laboratoriyalari, interaktiv trening markazlari hamda pedagoglar uchun online o'quv platformalarini yaratish o'qituvchilarning texnologik tayyorgarligini oshiradi.

O'qituvchi — sun'iy intellekt texnologiyalarini tatbiq etuvchi asosiy kuch. Shu sababli, uning kasbiy salohiyati va raqamli madaniyatini rivojlantirish ta'lim islohotlarining muvaffaqiyati uchun muhim kafolatdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sun'iy intellekt / Zaynidinov H. N., Xo'jaqulov T. A., Atadjanova M. P. — Toshkent: Aloqachi, 2018. ISBN 978-9943-5486-9-5. 268 bet.

2. Jalilova S. R. Sun'iy intellekt asosida ta'lim tizimini innovatsiyalash va uning samaradorligini yuksaltirish. // Journal of Educational Leadership and Science Innovations (JELSI). — 2024.

3. Kendjayeva D., Normo'minov A. Sun'iy intellekt texnologiyalarining O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga joriy etilishi: imkoniyatlar, muammolar va istiqbollari. // Modern Journal of Studies in Science and Technology. — 2024.

4. Mamarajabov O., Asatullayeva H. Ta'limda raqamli transformatsiyani amalga oshirishning asosiy tamoyillari. // Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. — 2024.

5. Karshiyeva D. Maktab o'qituvchilarini uzluksiz kasbiy rivojlantirishda raqamli texnologiyalaridan foydalanish pedagogik muammolar sifatida. // Open Journal. — 2025.